

Ушневич С.Е.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АРТБУКУ У ФОРМУВАННІ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ В УЧНІВ НУШ

Анотація. У статті проаналізовано педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів; охарактеризовано особливості розвитку критичного мислення учнів початкових класів в умовах війни; розкрито можливості артбуків (художніх творів) у формуванні навички критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, молодші школярі, інтерактивні технології, війна, художні твори, артбук.

Ushnevych S. The educational potential of artbooks in developing critical analysis skills among students in the new ukrainian school. The article analyzes the pedagogical conditions for the development of critical thinking in younger schoolchildren; characterizes the features of the development of critical thinking in primary school students in war conditions; reveals the possibilities of art books (works of art) in the formation of critical thinking skills.

Key words: critical thinking, younger schoolchildren, interactive technologies, war, works of art, art book.

Актуальність дослідження. Найближче десятиліття орієнтує нас на те, що ключовими освітніми трендами будуть: штучний інтелект, матавсесвіт, інтеграція галузей, нові технології, обладнання і сервіси та багато інших цікавинок майбутнього. Усі ці зміни потребуватимуть нових знань, умінь і навичок. Контури професійної реалізації будуть базуватися на аналітичній складовій. Відтак, *критичне мислення*, як мислення вищого порядку, що спирається на інформацію, усвідомлене сприйняття власної інтелектуальної діяльності стає пріоритетним навчальним напрямком.

Реформа освіти в Україні спрямована не тільки на модернізацію змісту предметів, що вивчаються, а й на зміну підходів до методики викладання. Освітня технологія розвитку критичного мислення – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів. Доведено, запровадження цієї технології сприяє кращому засвоєнню знань, адже інтерактивність методики спрямована не на запам'ятовування, а на вдумливий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошуки її вирішення. Український науковець О.

Тягло визначає критичне мислення як сучасний розділ «науки мислити», який породжується усвідомленням неможливості помилок і хитрощів у теоретичній та практичній діяльності людини, людства. Воно може бути представлене як специфічний різновид рефлексії, що спирається на елементарну логіку і, ймовірно, на відповідні конкретні науки [6, с. 14].

Вивченню різних аспектів проблеми формування критичного мислення в освітньому процесі присвячено розвідки представників психолого-педагогічної науки (С. Гончаренко, Є Ільїн, А. Кожевнікова, Г. Костюк, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, З. Курлянд, В. Омеляненко, І. Підласий, О. Сорокоумова, А. Щербакова). Проблеми формування критичного мислення здобувачів різних освітніх рівнів розглянуто в студіях вітчизняних і зарубіжних дослідників (І. Загашев, І. Муштавинська, О. Пометун, С. Терно, С. Тягло, Т. Тесленко).

Мета статті – проаналізувати педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів; охарактеризувати особливості розвитку критичного мислення учнів початкових класів в умовах війни; розкрити можливості артбуків (художніх творів) у формуванні навички критичного мислення.

Виклад основного матеріалу. Переконані, до застосування методик критичного мислення у навчальному процесі початкової школи треба підходити якомога серйозніше та грамотніше з психологічного й педагогічного погляду, тобто вести комплексне врахування усіх впливів на маленьку особистість. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна виділити наступні педагогічні умови розвитку критичного мислення молодших школярів: формування навички критичного мислення у процесі вивчення природничих, мовно-літературних, здоров'язбережувальних дисциплін; застосування інтерактивних педагогічних технологій (технологія ситуативного моделювання (навчання у грі), колективно-групове навчання (фронтальні методи), кооперативне навчання, технологія опрацювання дискусійних питань, проектна технологія і т. д.).

У часи збройної агресії росії проти України та проведення країною-агресором інформаційної війни важливість формування критичного мислення в учнів початкових класів набуває особливого значення. У контексті цього питання доволі інформативною є стаття колективу науковців Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Степаненко О., Тесленко Т., Нагорняк С. (2022)). Вони наголошують: «Війна посилила та загострила виклики, з якими вже стикнулася освіта через епідемію COVID-19. Для української системи освіти цей тест став своєрідним стимулом для відкриття нових можливостей і каталізував багаторічні модернізаційні зміни в освіті» [5, с. 93]. Хочемо зосередити свою увагу на деяких особливостях сучасних педагогічних умов надання освітніх послуг.

Працюючи над експериментальною частиною магістерського дослідження розвитку критичного мислення молодших школярів засобами інтерактивних технологій, зіштовхнулися з ситуацією роботи з дітьми у бомбосховищі під час повітряних тривог. У тісній співпраці з учителями дійшли висновку, що можна й варто використовувати сучасні художньо-графічні твори (артбуки – графічний альбом (від англ. artbook) - колекція зображень та ілюстрацій, зібрана у вигляді альбому під однією обкладинкою) як засіб формування (розвитку) навички критичного мислення в окреслених умовах. Зокрема, учням 2-Д класу ліцею № 25 м. Івано-Франківськ для ознайомлення пропонувалася книжка-картонка Романи Романишин і Андрія Лесіва - одна з переможниць конкурсу Bologna Ragazzi Award - «Війна, що змінила Рондо» («Видавництво Старого Лева», 2015), яка отримала спеціальну відзнаку журі конкурсу в номінації «Нові Горизонти» (New Horizons) [4].

Вибір книги зумовлений питаннями й проблемами війни, з якими упродовж року живуть наші діти. Мешканці Рондо - утопічного, гармонійного міста - абсолютно не готові до агресії ззовні. Коли приходить війна, звичне життя миттєво обривається. Війна сіє чорні бур'яни, які знищують усе живе. Герої починають діяти так, як можуть. Спочатку вони кажуть війні: «іди геть», але безрезультатно, згодом починають відповідати мовою війни – силою, зброєю: збирають каміння й намагаються поцілити у війну, але знову ж таки це нічого не дає. На малюнках спостерігаємо, неначе з ракурсу пташиного лету, як змінюється поверхня землі, якою крокує війна...

Обговорюючи сюжет та ілюстрації книги-картонки, можемо використовувати таку інтерактивну вправу, як «Проблемне питання» – це провідний елемент технології проблемного навчання та критичного мислення. Проблема формулюється у вигляді питання, наприклад, «Що ви знаєте про війну», «Як поводити себе під час повітряної тривоги», «Як допомогти однокласникам швидко пройти в бомбосховище» на яке учасники шукають відповідь. Часто вона складається з певного ланцюжка міркувань, тобто встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Таке завдання вимагає від дітей значної розумової діяльності, однак війна зробила наших учнів мудрішими й дорослішими. Проблемне питання може виступати самостійною одиницею, а може входити до складу певного завдання «Мікрофон». На матеріалі артбуку «Війна, що змінила Рондо» вчитель пропонує учням кількома словами або реченнями висловити свою думку стосовно певного питання. Школярі через уявний «мікрофон», який передається від учня до учня, озвучують власне бачення тієї чи іншої ситуації. Перевагою цього методу є те, що учнів не потрібно об'єднувати у групи. Таким чином, розвиток критичного мислення молодших школярів відбувається не вимушено, створюються умови відволікання від емоційно складної реальності, стимулюється бажання читати, самостійно поповнювати свої знання.

Вибір книги зумовлений рекомендаціями психологів, вчителів-методистів та тренерів НУШ. Книга написана 2015 року й уникає прямолінійності, автори уникають таких слів, як «вибух», «бомба», «поранення», «постріли», – вважають, що краще передати їх мовою символів і алюзій. Герої твору мають метафоричну природу, але як люди є страшенно крижкими. Один із героїв – зі скла, він світиться, зокрема своїми ідеями, ентузіазмом. Інший – песик із надувних кульок – він також дуже вразливий. Третя героїня – це паперовий журавлик, у неї під час війни обгоряють крильця. Читаючи та обговорюючи цей текст, виробляється вміння аналізувати та оцінювати, а звичка до рефлексії, самоаналізу поширюється на власний емоційний світ. Це допомагає дитині розуміти свій емоційний стан, самостійно вербалізувати те, що вона переживає, передбачати наслідки різних варіантів вираження емоцій. Урешті-решт головному героєві артбуку «Війна, що змінила Рондо» вдається згенерувати світло - і це зупиняє війну.

Висновки. Отже, формування навички критичного мислення може відбуватися і в специфічних педагогічних умовах. Усе залежить від педагогічної майстерності вчителя, вміння використовувати інтерактивні технології на рівні інтеграції галузей. Для того, щоб критичне мислення підсилювало емоційну компетентність дитини, педагогу варто систематично спрямовувати увагу дитини на сферу емоцій (художні твори), допомагати тренувати навички інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої інформації.

Література

1. Постанова Кабінету міністрів Про затвердження Державного стандарту початкової освіти № 87 від 21 лютого 2018 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF>.
2. Конверський А. Є. Критичне мислення. Підручник для студентів вищих навчальних закладів усіх спеціальностей. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 370 с.
3. Миколаївський обласний центр зайнятості. Топ навичок для успіху в 2025 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mik.dcz.gov.ua/publikaciya/top-navychok-dlyauspihu-v-2025-roci>.
4. Романа Романишин і Андрій Лесів: «Ілюстрації мають розвивати мислення» // <https://starylev.com.ua/news/romana-romanyshyn-i-andriy-lesiv-ilyustraciyi-mayut-rozvyvaty-myslennya>
5. Степаненко О., Тесленко Т., Нагорняк С. Розвиток критичного мислення учнів та студентів під час дистанційного навчання в умовах війни. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2022. № 3. С. 89–94.
6. Тягло О. В. Критичне мислення. Харків: «Основа»: «Триада +», 2008. 192 с.

7. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 70 с.
8. Белкіна-Ковальчук О. В. Роль критичного мислення в сучасній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. № 52. С. 219–224.

Федоров М.В.

кандидат педагогічних наук, викладач
Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка
Черкаської обласної ради»

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ГРОМАДИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз соціальної роботи як важливого чинника формування та зміцнення соціальної згуртованості громади. Розкрито сутність поняття «соціальна згуртованість» як інтегративної характеристики соціального розвитку територіальної громади, що ґрунтується на взаємній довірі, солідарності, соціальній відповідальності та активній громадянській участі. Обґрунтовано роль соціального працівника як посередника між особою, громадою та соціальними інститутами. Визначено основні напрями діяльності фахівців соціальної роботи, спрямовані на посилення соціальної інтеграції, підтримку вразливих груп населення, розвиток соціального капіталу та формування партнерських взаємодій у громаді.

Ключові слова: соціальна робота, соціальна згуртованість, територіальна громада, соціальна інтеграція, соціальний капітал, соціальні послуги.

Fedorov M. Social work as a factor of community social cohesion. The article provides a theoretical analysis of social work as an important factor in the formation and strengthening of community social cohesion. The essence of the concept of “social cohesion” as an integrative characteristic of community development based on mutual trust, solidarity, social responsibility and civic participation is revealed. The role of the social worker as a mediator between the individual, the community and social institutions is substantiated. The main areas of social work aimed at enhancing social integration, supporting vulnerable